

БЪЛГАРСКИЯТ МУЗИКАЛЕН ФОЛКЛОР В ОБУЧЕНИЕТО ПО МУЗИКА В НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОБРАЗОВАНИЕ

Стефка Ив. Будакова

BULGARIAN MUSIC FOLKLORE IN MUSIC CURRICULA FOR PRIMARY EDUCATION

Stefka Iv. Budakova

ABSTRACT: The paper provides an opportunity to review music curricula for primary education (I - IV grade) according to the state educational standards in Bulgaria. Nowadays we are speaking about the historical perspectives to the practice of traditional folklore as part of the intangible cultural heritage. There is a strict Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore worldwide. The analysis reveals the contents of Bulgarian music folklore as requirements related to the learning outcomes for acquisition of general education and preparation.

KEYWORDS: Bulgarian music folklore, music curricula, primary education (I - IV grade), state educational standards, ISCED 10, general education

Българският музикален фолклор е неделима част от световното културно-историческо наследство. Във времето на ускорена глобализация яркият облик и многообразие на различните националности и техните традиции се пресичат в нови музикални взаимодействия. Днес пред учените стои въпросът за историческите перспективи за традиционното практикуване на фолклор на фона на строги мерки за неговото съхраняване в световен план. За изграждане на културна памет за българския музикален фолклор, като част от нематериалното културно наследство, се прилагат редица законови мерки за осигуряване на жизнената му трайност. За да бъде осъществен процесът на целенасочено съхраняване, възстановяване и трансмисия на музикално-фолклорната традиция, водеща роля имат формалното и неформалното образование.

В настоящото изложение се анализират съдържателните елементи в учебните програми по музика за общообразователна подготовка в началния етап (I – IV клас) от основната образователна степен [2], свързани с българския музикален фолклор, съобразно утвърдените Държавни образователни стандарти за учебно съдържание [1].

В унисон със съвременните изисквания в цялостната музикално-образователна парадигма се залагат **глобални теми** за българската народна музика в нова структура и порядък. Като очаквани резултати от обучението се формулират различни компетентности, свързани с глобалните теми, които се формират в условията на музикално-педагогическото взаимодействие.

Таблица № 1: Учебно съдържание по глобални теми, пряко свързани с българския музикален фолклор в учебните програми по музика за начален етап на основна образователна степен (I – IV клас)

НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОСНОВНА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН		
клас	Глобални теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението
1.	Българска народна музика и обредност	☐ Свързва коледари, сурвакари, кукери и лазарки със съответния празник. ☐ Знае фолклорни обреди с участието на деца. ☐ Отнася конкретни песни към съответните обреди. ☐ Знае някои специфични белези на обредите и участниците в тях. ☐ Разграничава народните от авторските песни в репертоара за <i>пеене</i> .
2.	Авторска и народна музика	☐ Разграничава народната и авторската музика в репертоара за <i>пеене</i> и <i>слушане</i> . ☐ Изброява характерни елементи на коледуването, сурвакането, кукерските игри и лазаруването. ☐ Изпълнява наричания и народни песни, свързани с изучаваните обреди.
3.	Авторска и народна музика	☐ Разграничава народната и авторската музика в <i>училищния репертоар</i> . ☐ Коментира присъствието на авторска и народна музика в празника и ежедневието. ☐ Познава символиката и съдържанието на коледуването, сурвакането, кукерските игри и лазаруването. ☐ Свързва наричания и народни песни с народни обреди и обичаи. ☐ Коментира фолклорна музика и обреди на различни етноси в България
4.	Фолклорна музика и обредност в България	☐ Коментира музиката и спецификата на обредите в коледуването, сурвакането, кукерските игри и лазаруването. ☐ Изпълнява наричания и народни песни, свързани с изучаваните обреди. ☐ Коментира отразяването на народните традиции и обреди по електронните медии.

Използването на елементи от музикалния фолклор в обучение по музика за общообразователна подготовка не е нова тенденция, а е традиция в българското образование с дълбоки исторически корени. По въпроса пишат плеяда изтъкнати личности – Добри Христов, Георги Байданов, Борис Тричков, Стоян Джуджев и др. В сега действащата нормативна уредба музикално-образователният процес продължава в следващите етапи на образование със спираловидното разширяване на учебното съдържание, с натрупване на знания, умения, отношения (ЗУО).

Глобалните теми в учебните програми са обективно условие за формиране у учениците на компетентности за българския музикален фолклор. Те служат по-скоро за рамка, а методическите варианти за представянето им в учебното съдържание е в ръцете на авторските колективи на учебници по предмета музика за общообразователна подготовка [3]. и преди всичко на педагога за реализиране на видовете музикални дейности в учебния час.

Поради спецификата на обучението по музика прилагането на музикалните дейности е комплексно и взаимосвързано. Спецификата на урока по музика изисква преплитането на елементи от различни теми в разнообразни дейности. По този начин се изграждат необходимите представи за формиране на новите понятия и за развитие на ключовите компетентности. Основополагаща музикална дейност е *възприемането на музика*. Тя стои в основата на другите основни музикални дейности – изпълнение на музика и детско музикално творчество.

Музикалният репертоар за слушане от фолклорната сфера има във всички учебни програми от I до IV клас за общообразователна подготовка. Същото важи и за песенния репертоар. Изборът на конкретните произведения в учебниците по музика е по предложение на

авторските колективи и е свързан както с целите на обучението, така и с възрастовите особености на учениците.

Учебните програми по музика съдържат като очакван резултат от обучението ученикът да изпълнява народни песни, съдържащи се в училищния репертоар. В I и II клас това са пет авторски или народни песни, а в III и IV клас – най-малко четири авторски или народни. От I до IV клас учениците пеят по избор песен и от извънучилищния репертоар, предложена от музикалния педагог или по желание на учениците.

Свобода при избора на дидактичен материал за слушане и пеене в учебния час има и музикалният педагог. Включване на произведение от музикално-фолклорната практика допринася за обогатяване на слушателския опит на ученика; за реализиране на задачите на музикалното образование, вкл. развитие на музикалните способности; допринася за опознаване, съпреживяване и интерес към музикалния фолклор и в резултат изграждане на отношение и потребност от общуване с него, национална осъзнатост и цялостно формиране на детската личност.

Постигането на образователните цели по предмета и възприемане на музика могат да се осъществят пълноценно не само в учебния час, но и чрез дейности в извънучилищна музикалнотворческа среда, което е формулирано и заложено за първи път в учебните програми за общообразователна подготовка. Възможност за това са посещения на репетиции на фолклорни ансамбли и групи за традиционен /автентичен фолклор, концерти в рамките на местни музикални събори, фестивали и конкурси, както и лични срещи с изпълнители на традиционен фолклор – певци, инструменталисти, носители на словесен фолклор и др.

Метроритмичните компоненти от фолклора в учебните програми по музика в първи клас са продължение на ЗУО, предвидени в предучилищното обучение – музика в размер 2/4, 3/4 и 7/8. Във втори клас учениците откриват и определят равномерна и неравномерна пулсация (в учебните програми е отразено за учителя като размер 2/4, 3/4, 5/8 и 7/8). В трети клас учениците отново разграничават равномерна и неравномерна пулсация „на две” и „на три” (разпознават метрума на музика в размери 2/4, 3/4, 5/8 и 7/8), като се прибавя знание и за размери 2/4 и 3/4. Нов момент в IV клас е въвеждането на неравномерна пулсация на четири (размер 9/8).

На базата на метроритъма учениците в начален етап на образование изучават и българския танцов фолклор. Предвидените в учебните програми по музика за начален етап са следните образци: право хоро и ръченица (I клас) – познати от предучилищен етап; пайдушко хоро (II клас); дайчово хоро (IV клас). Учебната програма посочва, че в резултат на обучението ученикът танцува според възможностите си право хоро и ръченица върху музика от училищния и извънучилищния репертоар и подбира сам подходяща музика за танцуването им. В IV клас на базата на знанията за метрума се въвежда дайчовото хоро, като целта е да бъде отразен метрумът на дайчовото хоро двигателно и да се свърже с графичен модел. Пайдушко и дайчово хоро не се предвиждат за танцуване според учебните програми по музика. Те се изучават в контекста на развитие на музикалните способности, придобиване на ЗУО у учениците за определяне на метрична пулсация, разпознаването ѝ в изпълнения на вокална и инструментална музика, както и в творчеството на композиторите.

Интердисциплинарна връзка показва, че музикално-дидактичният материал по музика е обвързан с образователно направление *Физическо възпитание и спорт* (ФВС). Учебното съдържание по последното допълва предвидените ЗУО по музика, свързани с музикалния фолклор. В I клас според учебната програма по ФВС са заложени танцови и ритмични движения с музика в размер 2/4, 7/8, ритмични упражнения и музикални игри; танцовите стъпки и движения на хорото Боряно, Борянке, както и ръченична стъпка на място. Във II клас, ученикът участва в упражнения и подвижни игри с музикален съпровод в размер 2/4, 7/8, 5/8

като Луд гидия, Калоянчо, Я скокнете да подскокнем, Кулско и Омуртарско хоро (Кукувичка). В III клас ученикът изучава народните хора Самоковско и Седенчица. Изпълняват се танцови стъпки и отделни танцови движения в равноделни и неравноделни метруми. В IV клас се разширява и допълва съдържанието по музика и ученикът изпълнява танци и хора съобразно българската традиция, Дунавско хоро, както и народен танц/ хоро, специфични за региона.

В начален етап на образование в учебните програми по музика се включват и ЗУО за традиционните фолклорни музикални инструменти. Това са гайда и тъпан (I клас), познати от предучилищно обучение; гъдулка, тамбура и кавал (II клас). В III клас се изучават акордеон, кларинет, духови инструменти, характерни за други жанрове и музика, но същевременно превърнали се в емблематични за изпълнение на фолклорна музика в България от началото на XX век. В IV клас като ново понятие се въвежда оркестър от народни инструменти, както и оркестър от духови инструменти. Неминуемо тези процеси се коментират в интегративна връзка с предмета *човекът и обществото*, като исторически закономерности и предпоставки за появата на духовите инструменти и оркестри в България.

ЗУО за народните музикални инструменти, съобразно учебните програми в сферата на музикално-изразните средства, са: разпознаване на тембър, начин на звукоизвличане, принадлежност към група инструменти или вид оркестър, както и типичните за състава жанрове.

В начален етап на образование ученикът свири на детски музикални инструменти. При използването на разнообразен български музикален фолклор в I и II клас ученикът възпроизвежда ритмичен съпровод подражателно и по графичен модел, а в следващите два класа – III и IV и по нотен запис. На базата на придобити знания и умения за метроритъм импровизира ритмичен съпровод върху песен или инструментален откъс, създава звукова картина.

Фрагменти от фолклорната, обредна система в обучението по музика в началния етап на основното образование встъпва в I клас с добре познати от предучилищния етап за учениците календарни празници, част от традиционната обредна система: коледуване, сурвакане, кукерски игри и лазаруване. Във II клас от учениците се очаква да знаят характерни елементи на обредите и участниците в тях, наричания и народни песни. В резултат на обучението в III клас учениците знаят смисъла и символиката във фолклорни обреди и участието на деца в тях. Като нов компонент се явява фолклорната музика и обреди *на различните етноси в България*.

Нов компонент в IV клас е разпознаването от учениците на фолклорна музика и обреди от различни фолклорни области в България, *включително от своя регион*. Ярка междупредметна връзка с учебната програма за IV клас по ФВС е учениците да танцуват народни танци/ хоро, *специфични за региона*. Тази взаимносвързаност кореспондира с основни постановки при конструирането на учебните програми по дисциплини за образователните етапи и е само един от многото примери за тематично допълване между различните направления, за интегративни връзки чрез общи проблеми, теми и понятия, а оттам – за компетентностния подход в образованието.

Темата *„Музика и съвременни технологии“* в IV клас задава перспективите за претворяване на музикално-фолклорната музика в съвременното информационно общество.

Таблица № 2: Елементи на българския музикален фолклор в учебните програми по музика за начален етап на основна образователна степен (I – IV клас)

клас	Метрика и българската традиционна музика	Музикални инструменти	Танцов фолклор	Българска народна музика и обредност
1.	2/4, 3/4 и 7/8 Разграничава двувременна и тривременна пулсация Отчита равномерна пулсация на две и на три и неравномерна пулсация на три	гайда тъпан	право хоро ръченица	Календарни обреди: коледуване, сурвакане, кукерски игри и лазаруване
2.	2/4, 3/4, 5/8 и 7/8 Определя равномерна и неравномерна пулсация „на две” и „на три”	гъдулка тамбура кавал	пайдушко хоро	знания за елементи от коледуване, сурвакане, кукерски игри и лазаруване; изпълнение на наричания и народни песни, свързани с изучаваните обреди
3.	2/4, 3/4, 5/8 и 7/8 Определя равномерна и неравномерна пулсация „на две” и „на три” Разпознаване на метрума на музика	акордеон кларинет духови инструменти		коментиране на музиката, смисъла и символиката във фолклорни обреди и участието на деца в тях; фолклорна музика и обреди на различните етноси в България
4.	Запознаване с неравномерна пулсация „на четири” (размер 9/8)	основни групи и инструменти в състава на: народен оркестър духов оркестър	дайчово хоро	разпознаване на фолклорна музика и коментиране на обреди от различни фолклорни области в България, включително от своя регион; коментиране на отразяването на народните традиции и обреди по електронните медии

Българският музикален фолклор в учебните програми по музика в начален етап на основна образователна степен (I – IV клас) има съществено място в общообразователната подготовка на ученика, която цели приобщаване към националните, общочовешките и художествените ценности. За да бъде изградена цялостна представа за мултикултурната среда, съотнесена към националната идентичност, учениците изучават освен български фолклор и фолклор на други народи и етноси.

Глобалните теми задават параметрите на музикално-фолклорното присъствие в учебното съдържание. Фолклорните линии в началния етап се изграждат на базата на общи познания за българския музикален фолклор – основни понятия, песенна традиция, метроритъм, танцов фолклор, музикални инструменти и елементи от обредната система. Акцент в процеса на обучение по музика във връзка с прилагането на извънучилищния опит на учениците е

включването на фолклорна музика от местния регион. Обучението в извънучилищна музикалнотворческа среда е предпоставка за изграждане на музикален опит от прякото взаимодействие с носителите на традиционен музикален фолклор, както и музикално-фолклорни практики, претворявани от местните фолклорни ансамбли, читалища, групи за танцов и песенен фолклор. Непосредственото емоционално преживяване е условие придобитите в учебния процес знания, умения и отношения, свързани с българският музикален фолклор в начален етап на образованието, да се превърнат в устойчив интерес.

Представеният анализ е свързан със следващи разработки, които имат за цел да разкрият в цялостен вид съвременната концепция за присъствието на българския музикален фолклор в обучението по музика за общообразователна подготовка във всички етапи и степени на българското училище.

Литература:

Държавните образователни стандарти за общообразователна подготовка по предмета музика, НАРЕДБА № 5 от 2015 г. от 30.11.2015 г. за общообразователната подготовка (Обн. - ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., в сила от 08.12.2015 г.). <http://mon.bg/bg/100104>.

1. Учебни програми по класове. (Class programs) <http://mon.bg/bg/28>.
2. Рускова, Я., С. Русков, колектив. Книга за учителя по музика за 1. клас. Издателство "Клет България" ООД, 2020. ISBN 978-619-215-486-8.

*Стефка Иванова Будакова, докторант,
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“, Педагогически факултет,
катедра „Музикална естетика, музикално възпитание и изпълнителство“
stefkatomova@yahoo.co.uk*